

Uchwała Składu Siedmiu Sędziów Sądu Najwyższego
z dnia 29 września 2006 r.
II UZP 10/06

Przewodniczący Prezes SN Walerian Sanetra, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk (sprawozdawca, uzasadnienie), Zbigniew Hajn, Józef Iwulski, Jerzy Kwaśniewski, Zbigniew Myszka, Herbert Szurgacz (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, przy udziale prokuratora Prokuratury Krajowej Piotra Wiśniewskiego, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 29 września 2006 r. sprawy z wniosku Bogdana S. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w W. o rentę rodzinną, na skutek zagadnienia prawnego przekazanego postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 9 maja 2006 r., II UZP 5/06

„Czy na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353) prawo do renty rodzinnej nabywa dziecko, które stało się całkowicie niezdolne do pracy i do samodzielnej egzystencji po osiągnięciu wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 i 2 powołanej ustawy ?”.

p o d j ą ł u c h w a ł ę :

Dziecko, które stało się całkowicie niezdolne do pracy i samodzielnej egzystencji po osiągnięciu wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) nie nabywa prawa do renty rodzinnej na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 tej ustawy.

U z a s a d n i e n i e

Przedstawione zagadnienie prawne powstało w następującym stanie faktycznym. Wnioskodawca, ubiegający się o rentę rodzinną po zmarłym ojcu, w wieku 20 lat zachorował na schizofrenię paranoidalną, co kwalifikowało go do I grupy inwali-

dów od 1972 r. według stanu prawnego obowiązującego do 1 września 1996 r. W dacie śmierci ojca - 21 grudnia 2003 r. - był całkowicie niezdolny do pracy i niezdolny do samodzielnej egzystencji. Organ rentowy decyzją z dnia 3 sierpnia 2004 r. odmówił przyznania mu prawa do renty rodzinnej wobec powstania niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji po ukończeniu 16 lat w sytuacji, gdy nie kontynuował nauki. Po rozpoznaniu odwołania wnioskodawcy Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Świdnicy wyrokiem z dnia 3 marca 2005 r. zmienił zaskarżoną decyzję i przyznał wnioskodawcy prawo do renty rodzinnej od dnia 25 lutego 2004 r. Sąd ten uznał, że wnioskodawca spełnił warunek określony w art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.), gdyż stał się całkowicie niezdolny do pracy oraz niezdolny do samodzielnej egzystencji. Na podstawie tego przepisu prawo do renty rodzinnej przysługuje dziecku całkowicie niezdolnemu do pracy i niezdolnemu do samodzielnej egzystencji niezależnie od tego, w jakim okresie powstała ta niezdolność. Warunek powstania niezdolności do pracy okresie, o którym mowa w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy dotyczy tylko przesłanki powstania całkowitej niezdolności do pracy, natomiast nie ma zastosowania w przypadku stwierdzenia także niezdolności do samodzielnej egzystencji. Rozpoznając apelację organu rentowego od tego wyroku Sąd Apelacyjny - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych we Wrocławiu powziął wątpliwości co do wykładni przepisów będących podstawą rozstrzygnięcia i postanowieniem z dnia 9 maja 2006 r. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia następujące zagadnienie prawne: „czy na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) prawo do renty rodzinnej nabywa dziecko, które stało się całkowicie niezdolne do pracy i do samodzielnej egzystencji po osiągnięciu wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 i 2 powołanej ustawy”. Rozpoznając zagadnienie prawne Sąd Najwyższy stwierdził, że wątpliwości interpretacyjne powołanego przepisu spowodowały rozbieżność w orzecznictwie Sądu Najwyższego i przedstawił zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia powiększonemu składowi Sądu Najwyższego. Wątpliwości wynikają z tego, że przepis jest elementem normy prawnej (art. 68 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach) ustanawiającej prawo do pobierania renty rodzinnej dla trzech grup dzieci. Pierwsza grupa obejmuje wszystkie dzieci, które nie ukończyły 16 lat. Mają one bezwarunkowe prawo do pozostawania na utrzymaniu rodziców.

Śmierć rodzica, zanim dziecko ukończy ten wiek, zawsze oznacza utratę żywiciela. Druga grupa to dzieci od 16 do 25 lat, które kontynuują naukę. Kontynuowanie nauki oznacza przedłużenie prawa do pozostawania na utrzymaniu rodziców a w razie ich śmierci do otrzymywania renty rodzinnej do ukończenia 25 lat. Trzecia grupa to dzieci, którym prawo pozwala pozostawać na utrzymaniu rodziców (pobierać rentę rodzinną) bez ograniczenia wiekowego, pod warunkiem jednak, że są całkowicie niezdolne do pracy, jeżeli niezdolność ta powstała w wieku do 16 lat, albo jeżeli dziecko uczęszczało do szkoły przed ukończeniem 25 lat. Uzasadnieniem dla koncepcji przyjętej w wyroku Sądu Okręgowego w Świdnicy oraz w wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 22 lutego 2001 r., III AUa 1750/00 (Wokanda 2002 nr 9, poz. 38) jest niejasna treść art. 68 ust. 1 pkt 3, w którym rozróżnia się osoby całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji i osoby całkowicie niezdolne do pracy. Niewątpliwie, jeżeli przyznaje się dane prawo osobom o określonych cechach (całkowicie niezdolnym do pracy), to tym bardziej nabywają to prawo osoby, które są nie tylko całkowicie niezdolne do pracy, ale dodatkowo niezdolne do samodzielnej egzystencji. Rozróżnienie obu grup mogłoby sugerować zamiar ustawodawcy zróżnicowania ochrony tych osób. Tę sugestię należy jednak wykluczyć z powodów, na które powołuje się Sąd Apelacyjny opowiadając się za interpretacją, że obie te grupy osób (dzieci) mogą nabyć prawo do renty rodzinnej niezależnie od ich wieku w chwili śmierci rodzica tylko wtedy, jeżeli całkowita niezdolność do pracy (także u osoby niezdolnej do samodzielnej egzystencji) powstała przed ukończeniem 16 (25 lat). W poprzednim stanie prawnym sytuacja całkowitej niezdolności do pracy i jednocześnie niezdolności do samodzielnej egzystencji określona była jako „inwalidztwo pierwszej grupy” a całkowita niezdolność do pracy jako „inwalidztwo drugiej grupy”. Każda z tych grup traktowana była odrębnie z odrębnie ustaloną wysokością renty. W obecnym stanie prawnym niezdolność do samodzielnej egzystencji nie jest wyznacznikiem prawa do renty z ubezpieczenia społecznego. Element ten przesądza jedynie o prawie do dodatku pielęgnacyjnego do renty. Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3 powinien więc odwoływać się jedynie do osób całkowicie niezdolnych do pracy. Jego obecna treść jest jednak wynikiem „prostego” przetłumaczenia poprzedniego brzmienia przepisu („bez względu na wiek, jeżeli stały się inwalidami I lub II grupy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2”) przy użyciu obecnej terminologii. Zdaniem składu orzekającego powyższe rozważania uzasadniają udzielenie na przedstawione pytanie odpowiedzi, że na podstawie art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach prawo do

renty rodzinnej nabywa dziecko, które stało się niezdolne do pracy i do samodzielnej egzystencji przed osiągnięciem wieku określonego w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 ustawy.

Zaprezentowane stanowisko wspiera pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w niepublikowanym dotychczas wyroku z dnia 24 stycznia 2006 r., I UK 116/05. Wskazano w nim, że dzieci mają prawo do renty rodzinnej w dwóch sytuacjach: 1) jeśli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji - co oznacza łączne spełnienie tych dwóch warunków; 2) jeśli stały się całkowicie niezdolne do pracy - spełnienie tylko jednego warunku. Jednakże w obydwu tych sytuacjach owe warunki muszą zaistnieć przed ukończeniem przez dziecko 16 roku życia względnie przed ukończeniem nauki w szkole do 25 roku życia. Do takiej wykładni skłania użycie w tym przepisie spójnika „lub” wyrażającego alternatywę łączną, czyli dopuszczającego możliwość współwystępowania sytuacji komunikowanych przez zdanie łączone tym spójnikiem. Gramatyczny rozbiór zdania złożonego, jakim jest art. 68 ust. 1 pkt 3, semantyka logiczna, a także reguły składni, jednoznacznie wskazują, że ostatnia część tego zdania odnosi się do obydwu poprzedzających go składników (wyrażeń) połączonych spójnikiem „lub”. Odmierna wykładnia tego przepisu byłaby uprawniona wówczas, gdyby te dwa składniki zdania były połączone spójnikiem „albo” oznaczającym alternatywę rozłączną, czyli odnoszącą się do możliwości wykluczających się. Skład orzekający w niniejszej sprawie zwrócił też uwagę, że gdyby warunek określony w końcowej części przepisu art. 68 ust. 1 pkt 3 nie dotyczył osób, które stały się całkowicie niezdolne do pracy i do samodzielnej egzystencji po upływie okresów w nim wskazanych, to prawo do renty rodzinnej miałby każdy, kto stał się niezdolny do pracy oraz samodzielnej egzystencji, jeśli tylko jedno z jego rodziców miało przed śmiercią ustalone prawo do renty lub emerytury lub też spełniało warunki do otrzymania jednego z tych świadczeń.

Należy jednak wskazać, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego zaprezentowany został pogląd przeciwny. W niepublikowanym dotychczas wyroku z dnia 8 grudnia 2005 r., I UK 99/05, wskazano, że całkowita niezdolność do pracy oraz niezdolność do samodzielnej egzystencji dziecka ubezpieczonego w chwili śmierci ubezpieczonego, uzasadnia nabycie prawa do renty rodzinnej niezależnie od tego, w jakim okresie powstała. W uzasadnieniu tego wyroku wskazano, że wyodrębnienie w treści art. 68 ust. 1 obu rodzajów niezdolności do pracy (całkowita niezdolność do pracy oraz niezdolność do samodzielnej egzystencji to kwalifikowana dodatkowym

elementem całkowita niezdolność do pracy) ma logiczny sens tylko wówczas, gdy przyjmie się, że występuje zróżnicowanie w warunkach nabycia prawa do renty rodzinnej. Gdyby oba te rodzaje niezdolności do pracy były połączone tym samym warunkiem dotyczącym wieku, to wystarczające było połączenie go z całkowitą niezdolnością do pracy, gdyż takie sformułowanie objęłoby oba przypadki (niepotrzebne byłoby dodatkowe wymienianie całkowitej niezdolności do pracy oraz niezdolności do samodzielnej egzystencji). Oba rodzaje niezdolności do pracy różnią się jednak nie tylko wskazaną cechą polegającą na konieczności stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych. W istocie różne są też możliwości podjęcia pracy, gdyż całkowita niezdolność do pracy wcale nie oznacza tego w potocznym znaczeniu. Taka kwalifikacja prawna stanu zdrowia nie wyklucza możliwości świadczenia pracy w warunkach chronionych. Jest to natomiast praktycznie wykluczone w przypadku całkowitej niezdolności do pracy i do samodzielnej egzystencji. Skoro niezdolny do pracy wymaga stałej lub długotrwałej opieki i pomocy innej osoby w zaspokajaniu podstawowych potrzeb życiowych, to praktycznie niemożliwe jest podjęcie przez niego nie tylko pracy w zwykłych warunkach, ale także pracy w warunkach chronionych. Prowadzi to do wniosku, że warunki nabycia prawa do renty rodzinnej powinny być zróżnicowane dla tych rodzajów niezdolności do pracy ze względu na istotne (relevantne) różnice między nimi z punktu widzenia funkcji renty rodzinnej. Przysługuje ona bowiem osobom, które ze względów zdrowotnych lub społecznych nie są w stanie samodzielnie się utrzymać, przy założeniu, że przed śmiercią ubezpieczonego pokrywał on przynajmniej częściowo koszty ich utrzymania. Inaczej mówiąc, osoba niezdolna do samodzielnej egzystencji powinna być traktowana w zakresie nabycia prawa do renty rodzinnej w sposób bardziej uprzywilejowany w stosunku do osoby, która jest „tylko” całkowicie niezdolna do pracy, a w istocie zdolna do pracy w warunkach chronionych, a w każdym razie ponosi koszty pomocy innej osoby w opiece w zakresie zaspokajania podstawowych potrzeb życiowych. Opisane tu rozbieżne stanowiska skłoniły Sąd Najwyższy do przedstawienia zagadnienia prawnego powiększonemu składowi do rozstrzygnięcia.

Odpowiadając na przedstawione zagadnienie prawne Sąd Najwyższy zważył, co następuje. Wątpliwości co do wykładni przepisu art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach wynikają z niejednoznacznej treści tej normy prawnej. Przepis art. 68 ust. 1 w pełnym brzmieniu stanowi: dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej: 1) do ukończenia 16 lat, 2) do

ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 rok życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, albo 3) bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2. To ostatnie uregulowanie można rozumieć w dwojaki sposób. Można uznać, że warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej dziecka, które przekroczyło wiek wymieniony w punkcie 1 lub 2, jest powstanie całkowitej niezdolności do pracy wraz z niezdolnością do samodzielnej egzystencji w każdym czasie, natomiast powstanie całkowitej niezdolności do pracy musi nastąpić przed osiągnięciem tego wieku. Taką interpretację mogłoby uzasadniać alternatywne wyodrębnienie dwu grup osób, przy czym druga z tych grup została obwarowana dodatkowym warunkiem - powstaniem całkowitej niezdolności do pracy w określonym wieku. Za taką wykładnią opowiedział się Sąd Apelacyjny w Katowicach w wyroku z dnia 22 lutego 2001 r., III AUa 1750/00 (Wokanda 2002 nr 9, poz. 38) oraz Sąd Najwyższy w niepublikowanym wyroku z dnia 8 grudnia 2005 r., I UK 99/05. Słabością tej interpretacji jest to, że przy przedstawionym rozumieniu przepis byłby niepoprawny gramatycznie. Skoro miałyby składać się z dwu odrębnych zdań, drugie z nich w brzmieniu „całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2” byłoby pozbawione orzeczenia. Poprawnie zredagowany przepis, jeżeli nadać mu taki sens, jak w przedstawionej interpretacji, musiałby brzmieć: „bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub stały się całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2”.

Druga możliwość rozumienia przepisu to taka, że dwie grupy osób, jedna lub druga (osoby całkowicie niezdolne do pracy i niezdolne do samodzielnej egzystencji lub osoby całkowicie niezdolne do pracy), muszą spełnić warunek powstania niezdolności do pracy we wskazanym okresie. Takie stanowisko zaprezentował Sąd Najwyższy w niepublikowanym wyroku z dnia 24 stycznia 2006 r., I UK 116/05, opierając się na wykładni gramatycznej. Zdaniem Sądu Najwyższego połączenie dwu grup osób spójnikiem „lub” oznacza, że warunek dotyczy obu grup. Gdyby miał się odnosić do ostatniej grupy, składniki zdania byłyby połączone spójnikiem „albo” oznaczającym alternatywę rozłączną. Rzeczywiście w zacytowanym w całości przepisie został użyty spójnik „albo” w celu określenia alternatywnych warunków wymaganych od dziecka: albo wiek do wskazanej granicy (pkt 1 i 2) albo bez względu na wiek przy spełnieniu dodatkowych warunków (pkt 3). Nie jest to jednak w omawianej ustawie regułą. Spójnik „lub” przy wymienianiu różnych grup osób występuje w art.

132 stanowiącym w początkowej części: „emerytowi lub renciście, który zamieszkał za granicą”, świadczenie wypłaca się na określonych zasadach. Oczywiście jest, że warunek zamieszkiwania za granicą dotyczy obu grup osób - emerytów i rencistów - a określenie „który zamieszkał za granicą” nie może odnosić się tylko do rencisty. Inaczej spójnik „lub” został użyty w art. 70 ust. 3. We wstępnej części używa on określenia: „małżonka rozwiedziona lub wdowa, która do dnia śmierci męża nie pozostawała z nim we wspólności małżeńskiej”, a w dalszej części wymienia dodatkowe warunki wymagane do renty rodzinnej. W tym przypadku niepozostawanie we wspólności małżeńskiej dotyczy tylko wdowy, gdyż orzeczenie rozvodu samo przez się wyklucza wspólność małżeńską. Użycie spójnika „lub” nie oznacza tu, że następujący po wymienieniu dwu grup osób warunek dotyczy obu tych grup, odnosi się on tylko do ostatniej z nich. Jeszcze inaczej zredagowany jest przepis art. 70 ust. 1 pkt 2, który trzykrotnie używa spójnika „lub”. Reguluje on prawo do renty rodzinnej wdowy i brzmi następująco „wychowuje co najmniej jedno z dzieci, wnuków lub rodzeństwa uprawnione do renty rodzinnej po zmarłym mężu, które nie osiągnęło 16 lat, a jeżeli kształci się w szkole - 18 lat życia, lub jeżeli sprawuje pieczę nad dzieckiem całkowicie niezdolnym do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolnym do pracy, uprawnionym do renty rodzinnej”. W pierwszym wypadku spójnik „lub” występuje jako łączący, w drugim jako rozdzielający, a w trzecim, w zakresie warunku uprawnienia dziecka do renty rodzinnej, występuje podobny problem interpretacyjny, jak w rozpatrywanym zagadnieniu prawnym. Wykładnia gramatyczna jest więc w przypadku omawianej ustawy zawodna i znaczenie użytych określeń należy oceniać w kontekście całej regulacji.

Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych w zakresie prawa do renty rodzinnej adaptowała do swego tekstu bez istotnych zmian przepisy ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Przepis art. 39 ust. 1 tej ostatniej ustawy, będący odpowiednikiem art. 68 ust. 1 ustawy obecnie obowiązującej, stanowił, że dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej: 1) do ukończenia 16 lat, 2) do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 rok życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat życia, albo 3) bez względu na wiek, jeżeli stały się inwalidami I lub II grupy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2. Regulacja ta była jasna i jednoznaczna - warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej przez dziecko, które przekroczyło okre-

ślony wiek, było powstanie inwalidztwa I lub II grupy przed osiągnięciem tego wieku. Przepis w tym brzmieniu obowiązywał do dnia 1 września 1997 r., to jest do czasu wejścia w życie ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. Nr 100, poz. 461), która wyeliminowała pojęcia „inwalidztwa” i „inwalidy” zastępując je pojęciami „niezdolności do pracy” i „osoby niezdolnej do pracy”. Przepis art. 11 ust. 1 ustawy zmieniającej stanowił, że dotychczasowych inwalidów I, II, i III grupy uważa się odpowiednio za całkowicie niezdolnych do pracy i samodzielnej egzystencji, całkowicie niezdolnych do pracy i częściowo niezdolnych do pracy. Po wejściu w życie tej zmiany należało w przepisie art. 39 ust. 1 pkt 3 zastąpić określenie „inwalidami I lub II grupy” określeniem „całkowicie niezdolnymi do pracy i do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolnymi do pracy” i przepis ten był odczytywany następująco: „bez względu na wiek, jeżeli stały się całkowicie niezdolne do pracy i do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2”. Nastąpiła tu tylko zmiana terminologii, natomiast dotychczasowa regulacja pozostała niezmieniona. Nadal warunkiem nabycia prawa do renty rodzinnej było powstanie całkowitej niezdolności do pracy wraz niezdolnością do samodzielnej egzystencji (dotychczasowe inwalidztwo I grupy) lub powstanie całkowitej niezdolności do pracy (dotychczasowe inwalidztwo II grupy) w okresie wymienionym w punktach 1 lub 2. Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3 ustawy o emeryturach i rentach ma brzmienie identyczne jak przepis art. 39 ust. 1 pkt 3 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników w wersji nadanej mu ustawą zmieniającą. Faktem jest, że proste przeniesienie dotychczasowej regulacji do nowej ustawy było redakcyjnie niezręczne. Po wyeliminowaniu pojęcia „inwalida I lub II grupy” wystarczyłoby określenie „całkowicie niezdolne do pracy w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2”, co obejmowałoby także osoby niezdolne do samodzielnej egzystencji. Jeżeli ustawodawca chciał zachować dotychczasowe rozróżnienie, przepis można było zrehabilitować następująco: „bez względu na wiek, jeżeli w okresie, o którym mowa w pkt 1 lub 2, stały się całkowicie niezdolne do pracy oraz do samodzielnej egzystencji lub całkowicie niezdolne do pracy”. Wówczas przepis byłby rozumiany jednoznacznie. Jednakże niezręczność redakcyjna nie oznacza nadania przepisowi odmiennej treści. Gdyby przepis aktualnie obowiązującej ustawy należało rozumieć inaczej niż brzmiący identycznie przepis poprzedniej ustawy, musiałyby istnieć podstawy uzasadniające odmienną interpretację. Z porównania obu regulacji wynika, że ustawa o emeryturach i rentach nie wprowadziła w

stosunku do dotychczasowego stanu prawnego dodatkowych świadczeń czy przywilejów dla osób całkowicie niezdolnych do pracy oraz niezdolnych do samodzielnej egzystencji. Osobom takim przysługuje jedynie dodatek pielęgnacyjny na podstawie art. 75 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach, będącego odpowiednikiem art. 48 ust. 1 ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników, jeżeli mają ustalone prawo do emerytury lub renty. Gdyby ustawodawca chciał wprowadzić dodatkowy przywilej w zakresie renty rodzinnej, uczyniłby to w sposób wyraźny i jednoznaczny w sytuacji, gdy wprowadzenie takiego przywileju kłóci się z filozofią całej ustawy.

Prawo do renty zarówno z tytułu niezdolności do pracy, jak i renty rodzinnej, ustawa wiąże z podleganiem ubezpieczeniu społecznemu. Osoby które stały się niezdolne do pracy, w tym także do samodzielnej egzystencji, nabywają prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy tylko wówczas, gdy powstanie niezdolności do pracy poprzedza odpowiedni okres ubezpieczenia (art. 57 ust. 1 pkt 3 i art. 58). Jeżeli nie były ubezpieczone, a przed powstaniem zdarzenia uprawniającego do renty miały możliwość wykonywania pracy lub innej działalności będącej tytułem ubezpieczenia, lecz z możliwości tej nie skorzystały, to nie nabywają prawa do renty ani do innych świadczeń z ustawy o emeryturach i rentach. Osobom, które z powodu całkowitej niezdolności do pracy nie są w stanie zarobkować, nie przysługuje żadne świadczenie, a osobom niezdolnym do samodzielnej egzystencji przysługuje jedynie zasiłek pielęgnacyjny na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych (jednolity tekst: Dz.U. z 2006 r. Nr 139, poz. 992). Powiązanie prawa do renty rodzinnej z ubezpieczeniem polega na tym, że osoba, po śmierci której powstaje to prawo, musi mieć odpowiednio długi okres ubezpieczenia albo, po osiągnięciu takiego okresu, korzystać ze świadczeń z tego ubezpieczenia - emerytury lub renty (art. 65 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach). Ubezpieczenie społeczne obejmuje także członków rodziny ubezpieczonego w postaci prawa do renty rodzinnej w razie jego śmierci. Prawo to obejmuje tylko tych członków rodziny, co do których na zmarłym ciążył ustawowy obowiązek ich utrzymania, a którzy nie mieli możliwości zgłoszenia się do własnego ubezpieczenia. Są to między innymi wymienione w art. 68 dzieci zmarłego, które ze względu na wiek lub pobieranie nauki nie mają możliwości wykonywania pracy zarobkowej lub innej działalności. Jeżeli przed ukończeniem nauki lub osiągnięciem wieku uprawniającego do działalności zarobkowej staną się całkowicie niezdolne do pracy, to nie mają obiektywnej możliwości podlegania ubezpieczeniu społecznemu i związanej z tym możliwości uzyskania świad-

czeń z własnego ubezpieczenia. Natomiast istnieje taka możliwość w przypadku osoby, która po zakończeniu pobierania nauki jest zdolna do pracy. Osoba taka może skorzystać z objęcia jej ubezpieczeniem społecznym i w razie wystąpienia zdarzenia powodującego niezdolność do pracy, także całkowitą wraz z niezdolnością do samodzielnej egzystencji, nabywa prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy. Prawo do renty rodzinnej przysługuje tylko takiemu dziecku całkowicie niezdolnemu do pracy, a także niezdolnemu do samodzielnej egzystencji, które nie miało możliwości uzyskania prawa do renty z tytułu niezdolności do pracy, a więc takiemu, które stało się niezdolne do pracy w czasie, gdy nie mogło podlegać ubezpieczeniu społecznemu z powodu wieku lub uczęszczania do szkoły. Posługując się tą logiką ustawodawca nie przyznał prawa do renty rodzinnej dzieciom zmarłego, które przed osiągnięciem wieku 16 lat lub przed ukończeniem szkoły stały się częściowo niezdolne do pracy, gdyż dzieci takie mogą korzystać co prawda z ograniczonych, lecz istniejących możliwości zarobkowych. Ta sama logika przemawia za wyłączeniem prawa do renty rodzinnej dzieci, które stały się całkowicie niezdolne do pracy, w tym także niezdolne do samodzielnej egzystencji, po osiągnięciu tego wieku i ukończeniu nauki, gdyż w stosunku do nich nie było przeszkód do podjęcia pracy lub innej działalności łączącej się z obowiązkiem ubezpieczenia.

W uzasadnieniu wyroku z dnia 8 grudnia 2005 r., I UK 99/05, Sąd Najwyższy powołał się na względy społeczne przemawiające za uprzywilejowanym traktowaniem osób całkowicie niezdolnych do samodzielnej egzystencji w stosunku do osób, które są wprawdzie całkowicie niezdolne do pracy ale mają zachowane podstawowe funkcje życiowe. Te drugie osoby mogą bowiem wykonywać pracę w warunkach chronionych, a w przypadku pierwszych jest to praktycznie niemożliwe. Argumentacja ta nie jest w pełni przekonująca, gdyż osoby całkowicie niezdolne do pracy z definicji utraciły zdolność do wykonywania jakiejkolwiek pracy (art. 12 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach). W przypadku posiadania lub nabycia przez te osoby odpowiednich kwalifikacji mogą one wykonywać pracę i normalnie zarabkować, jest to jednak wyjątek, a nie reguła. Wyjątki takie mogą występować także w przypadku osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji, które przy wykonywaniu czynności życiowych muszą korzystać z pomocy innej osoby, jednak ich szczególne kwalifikacje zawodowe pozwalają na zarabkowanie (na przykład osoby całkowicie niewidome albo osoby niemogące poruszać się samodzielnie, które wykonują pracę umysłową). Na pewno słuszne by było przyznanie renty rodzinnej dzieciom zmarłego całkowicie

niezdolnym do pracy lub tylko tym z nich, które są także niezdolne do samodzielnej egzystencji, jeżeli tego rodzaju niezdolność powstała w krótkim czasie po osiągnięciu wieku 16 lat lub po ukończeniu szkoły, a dzieci te pozostawały na utrzymaniu zmarłego. Jednakże przepis przyznający takie prawo musiałby zawierać odpowiednie zastrzeżenie. Przepis art. 68 ust. 1 pkt 3, rozumiany jako przyznający prawo do renty rodzinnej dziecku niezdolnemu do samodzielnej egzystencji niezależnie od tego, w jakim okresie powstała ta niezdolność, nie warunkuje tego prawa od pozostawania dziecka na utrzymaniu zmarłego czy przyczyniania się zmarłego do utrzymania dziecka. Nie ma tu analogicznego zastrzeżenia, jak w przepisie art. 71, uzależniającym prawo do renty rodzinnej rodziców zmarłego od przyczyniania się do ich utrzymania. Nie ma także żadnych innych zastrzeżeń. Przy przyjęciu takiej, jak w powołanym wyroku Sądu Najwyższego koncepcji, należałoby uznać, że w każdym przypadku dziecko zmarłego, będące osobą dorosłą, nabywa prawo do renty rodzinnej, jeżeli utraciło zdolność do samodzielnej egzystencji. Przepis nie zawiera takiego warunku, jak w przypadku wdowy (art. 70 ust. 1 pkt 1) - istnienia niezdolności do pracy w chwili śmierci męża. Niezdolność dorosłego dziecka do samodzielnej egzystencji mogłaby powstać po śmierci jednego z rodziców. Nie byłby także przeszkodą fakt, że osoba ubiegająca się o rentę rodzinną przed powstaniem niezdolności do pracy i samodzielnej egzystencji podlegała ubezpieczeniu i nabyła prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy. Nie ma podobnego do określonego w art. 69, dotyczącego prawa do renty rodzinnej wnuków zmarłego, wyłączenia tych wnuków, które mają prawo do renty rodzinnej po rodzicach. Niezdolne do pracy i samodzielnej egzystencji dziecko zmarłego uprawnione do renty z tytułu niezdolności do pracy mogłoby żądać ustalenia prawa do renty rodzinnej i jej wypłacania, jeżeli to świadczenie byłoby dla niego korzystniejsze (art. 95 ust. 1). Opisane tu sytuacje nie mogłyby wystąpić przy przyjęciu, że uprawnione do renty rodzinnej jest tylko takie dziecko, które stało się całkowicie niezdolne do pracy w okresie, w którym nie mogło zostać objęte ubezpieczeniem społecznym, czyli w okresie, o którym mowa w art. 68 ust 1 pkt 1 i 2. Gdyby warunek powstania niezdolności do samodzielnej egzystencji w tym okresie nie był wymagany, ustawodawca musiałby poczynić stosowne zastrzeżenia, podobne do tych, które znalazły się w powołanych wyżej przepisach. Brak takich zastrzeżeń oznacza, że warunek powstania niezdolności do pracy w okresach wymienionych w art. 68 ust. 1 pkt 1 lub 2 dotyczy zarówno osób całkowicie niezdolnych do pracy, jak i osób, które są jednocześnie niezdolne do samodzielnej egzystencji.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji uchwały.

=====